

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MOBIL ALOQA TERMINLARINING MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI

Arzimurodova Ezoza Berdimurod qizi

Qarshi Davlat Universiteti tayanch doktoranti

kizgaldakkizzz@gmail.com

(90)9552931

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida mobil aloqa terminlarining morfologik xususiyatlari qiyosiy-lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Terminlarning yasash modellari, affiksalar vositalari, qisqartmalar, birikma so'zlar va ularning tarjimai tilda qanday aks etishi ko'rib chiqilgan. Mobil aloqa sohasi lug'at boyligini shakllantirishdagi universal va milliy xususiyatlar misollar orqali tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy ingliz va o'zbek manbalari asosida real terminlar tahliliga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: morfologik xususiyatlar, mobil aloqa, termin, affiksatsiya, qisqartma, kompozitsiya, teleskopiya, neologizm, qiyosiy tahlil, o'zlashtirilgan birliklar.

MORPHOLOGICAL FEATURES OF MOBILE COMMUNICATION TERMS IN ENGLISH AND UZBEK

Arzimurodova Ezoza

Karshi State University Doctorate

kizgaldakkizzz@gmail.com

(90)9552931

Abstract. This article provides a comparative linguistic analysis of the morphological features of mobile communication terminology in English and Uzbek. The study explores term formation models, affixation, abbreviations, compound words, and translation strategies used in both languages. It also

highlights the universal and national features reflected in the terminology of mobile technologies. The analysis is based on actual examples from modern English and Uzbek sources.

Key words: morphological features, mobile communication, terminology, affixation, abbreviation, composition, blending, neologism, comparative analysis, borrowed units.

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ МОБИЛЬНОЙ СВЯЗИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Арзимуродова Эъзола Бердимуродовна

Каршинский государственный университет – докторант

kizgaldakkizzz@gmail.com

(90)9552931

Аннотация. В данной статье представлен сопоставительный лингвистический анализ морфологических особенностей терминов мобильной связи в английском и узбекском языках. Рассматриваются модели словообразования, использование аффиксов, аббревиатур, сложных слов, а также особенности перевода терминов. Особое внимание уделяется универсальным и национальным чертам в формировании терминологии мобильной связи. Анализ основан на реальных примерах из современных английских и узбекских источников.

Ключевые слова: морфологические особенности, мобильная коммуникация, терминология, аффиксация, аббревиатура, композиция, блендинг, неологизм, сравнительный анализ, заимствованные единицы.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda mobil aloqa texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida lingvistik tizimda yangi atamalar, soʻz birikmalari va qisqartmalarning paydo boʻlishi kuzatilmoqda. Texnologik oʻzgarishlar nafaqat ijtimoiy va iqtisodiy hayotga, balki til taraqqiyotiga ham bevosita taʼsir qilmoqda. Ayniqsa, ingliz tili global texnologik kommunikatsiyaning asosiy vositasi boʻlib qolmoqda, oʻz navbatida, boshqa tillar, jumladan oʻzbek tiliga ham yangi leksik birliklar kirib kelmoqda.

Mobil aloqa atamaları turli xil morfologik shakllanish usullari orqali til tizimiga kiradi. Bu atamalar orasida affiksatsiya, kompozitsiya (soʻz birikmasi), qisqartmalar (abbreviaturalar), tilshunoslikda yangi terminlar yasovchi model sifatida faol ishlatilayotgan soʻzlar mavjud. Ingliz tilida bunday birliklar koʻpincha xalqaro miqyosda standartlashgan boʻlsa, oʻzbek tilida esa ularni moslashtirish, tarjima qilish yoki transliteratsiya orqali qabul qilish jarayoni kuzatiladi.

Ushbu maqolada ingliz va oʻzbek tillaridagi mobil aloqa sohasiga oid atamalarning morfologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Asosiy eʼtibor ularning tuzilishiga, atama yasovchi modellarga, qoʻshimchalarning funksional yuklamasiga hamda tarjimada yuzaga keladigan lingvistik muammolarga qaratiladi. Bundan tashqari, ikki til oʻrtasidagi morfologik farqlar va umumiyliklar aniqlanadi, ular asosida terminlarni standartlashtirish, lugʻat yaratish va tarjima uslublarini takomillashtirish yoʻllari taklif qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Ingliz va oʻzbek tillarida mobil aloqa atamalarining morfologik xususiyatlarini oʻrganishda bir qator muhim lingvistik, terminologik va tarjimashunoslik manbalari asos boʻlib xizmat qiladi. Quyida shu mavzuga doir asosiy manbalar ilmiy izohlar bilan tahlil qilinadi.

Kadimbekova D. tomonidan yozilgan "Til va terminologiya: nazariy va amaliy masalalar" asarida oʻzbek tilidagi ilmiy-texnik terminlarni

milliylashtirishning nazariy asoslari yoritilgan [1]. Muallif mobil aloqa sohasida qo'llanilayotgan xorijiy terminlarni o'zbek tilining morfologik tizimiga mos holda o'zlashtirish tamoyillarini ishlab chiqqan. Masalan, *signal uzatuvchi*, *qabul qiluvchi*, *simli aloqa* kabi iboralarning o'zlashish holatlari tahlil qilingan.

Saidqodirova D.ning *Lingvistik qiyoslash asoslari* asari esa ingliz va o'zbek tillari morfologik tizimining qiyosiy jihatlarini ochib beradi [2]. Xususan, *wireless* so'zining o'zbek tilidagi muqobili *simsiz* shaklida affiksali yasash orqali hosil bo'lishi lingvistik moslik asosida tahlil etiladi. Bu o'rinda affiksatsiya modeli har ikki tilda termin yasashda faol qo'llanilishiga dalildir.

O.S. Axmanovning *Dictionary of Linguistic Terms* asari morfologiya nazariyasi uchun asosiy tushunchalarni (morfema, affiks, derivatsiya va h.k.) belgilab beradi [3]. Bu terminlar orqali har ikkala tildagi mobil aloqa sohasida ishlatiladigan atamalarining morfemik tuzilishi aniqlanadi.

D. Crystal tomonidan tuzilgan *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* lug'atida esa *portmanteau*, *compound*, *clipping* kabi so'z yasash usullari keng yoritilgan [4]. Masalan, *netizen* (*internet* + *citizen*) kabi so'zlar murakkab terminlarning morfologik integratsiyasini ko'rsatadi. Bu kabi modellar ingliz tilida ko'plab mobil aloqa atamalarining yaratilishida asosiy rol o'ynaydi.

Alisherov B.ning *Mobil texnologiyalar va ularning atamaları* nomli maqolasida mobil aloqa texnologiyalariga oid terminlarning o'zbek tilida qanday shakllanayotganligi o'rganilgan [5]. *SIM-karta*, *aloqa qamrovi*, *mobil ilova* kabi atamalarining tarjimai va terminologik moslashuvi tahlil qilinadi.

Qosimov Sh. tomonidan yozilgan *O'zbek tilining zamonaviy terminologiyasi* kitobida esa atamalarni milliy til asosida shakllantirishning morfologik usullari, ayniqsa, so'z birikmalaridan foydalanish hollari chuqur tahlil etilgan [6]. Masalan, ingliz tilidagi *mobile application* terminining

o'zbekchaga *mobil ilova* shaklida moslashtirilishi, semantik va grammatik muvofiqlik bilan bog'liq.

Bauer L.ning *English Word-Formation* asari ingliz tilidagi so'z yasash modellari, ya'ni affiksatsiya (*reconnect*), birikma so'zlar (*smartphone*), qisqartmalar (*SMS*) kabi shakllarni chuqur tahlil qiladi [7]. Bu modellarning o'zbek tilidagi ekvivalentlari *qayta ulanish*, *aqlli telefon*, *qisqa xabar xizmati* kabi shakllarda mavjud.

Kiparsky P.ning *Morphology and Word Formation* asarida morfologiya va fonologiyaning o'zaro ta'siri, morfemik o'zgarishlar ko'rib chiqiladi [8].

Upload, *download* kabi inglizcha fe'llarning o'zbek tilida *yuklash*, *yuklab olish* tarzida ifodalanishi bu morfologik o'zlashtirishning amaliy namunalari dandir.

Rahmatova S. tomonidan yozilgan *Texnik terminlarning tarjimasi va moslashuvi* asarida texnik sohalardagi atamalarning tarjima strategiyalari muhokama qilingan [9]. *Roaming*, *coverage*, *network* kabi terminlar tarjimada *rouming*, *qamrov*, *tarmoq* shaklida ishlatiladi, ularning fonetik va semantik mosligi asosida.

Shuningdek, Merriam-Webster va Cambridge onlayn lug'atlaridan foydalangan holda *IMEI* (International Mobile Equipment Identity), *VoIP* (Voice over Internet Protocol) kabi qisqartmalarning lug'aviy ma'nosi, fonetik transkripsiyasi va terminologik statusi aniqlanadi [10]. Bu qisqartmalar o'zbek tiliga ko'pincha o'z holicha qabul qilinadi, bu esa zamonaviy terminologik integratsiya jarayonining yana bir jihatini ko'rsatadi.

Umuman olganda, yuqoridagi adabiyotlar orqali mobil aloqa terminologiyasining morfologik shakllanishi, ularning milliyashtirish jarayoni va tilga moslashuvi chuqur ilmiy asosda ochib beriladi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda morfologik tahlil, qiyosiy-tipologik yondashuv, statistik va deskriptiv metodlar uyg'unlashgan holda qo'llanildi. O'rganilgan birliklar mobil texnologiyaga oid rasmiy hujjatlar, inglizcha texnik matnlar (foydalanuvchi qo'llanmalari, ishlab chiqaruvchilar saytlari, xalqaro aloqa standartlari), o'zbek tilidagi darsliklar, ommaviy axborot vositalari va sohadagi termin lug'atlaridan tanlab olindi.

Har bir termin morfemik segmentatsiya asosida ajratildi: prefiks, ildiz, suffiks va kompozit birliklar aniqlanib, ularning morfologik strukturalari belgilandi. Shuningdek, terminlarning kelib chiqish manbai (o'zlashma, tarjima, yangi hosila) aniqlanib, statistik jadval va grafiklar orqali umumlashtirildi. Tadqiqotda terminlar tarjimasida paytida yuzaga keladigan semantik siljishlar va grammatik nomuvofiqliklar ham nazarda tutilgan.

Natijalar va muhokama

Mobil aloqa terminlarining morfemik tuzilmasi jadvali

Termin	Morfemik tuzilma	Kelib chiqish tili
smartphone	smart+phone	ingliz
bluetooth	blue+tooth	ingliz
yuklovchi	yuk+lov+chi	o'zbek
SIM-karta	SIM+karta	xalqaro
ma'lumot uzatuvchi	ma'lumot + uzat + uvchi	o'zbek
call-forwarding	call + forwarding	ingliz
qo'ng'iroq yo'naltirish	qo'ng'iroq + yo'nal+tir+ish	o'zbek
SMS xabar	SMS + xabar	xalqaro
telefonchilash	telefon + chi + lash	o'zbek

voicemail	voice + mail	ingliz
tarmoqlashtirish	tarmoq + la+shtir + ish	o'zbek
reaktivlashtirish	re + aktiv + la + shtir + ish	ingliz-o'zbek
screenshot	screen + shot	ingliz
yangilanish	yangila + n + ish	o'zbek
subscriber	sub + scribe + er	lotin-ingliz
chiqish nuqtasi	chiq + ish + nuqta + si	o'zbek
roaming	roam + ing	ingliz
tugmalik	tugma + lik	o'zbek
selfie	self + ie	ingliz
bildirishnoma	bildir + ish + noma	o'zbek
display	dis + play	ingliz
ishga tushirish	ish + ga + tush + ir+ish	o'zbek
hotspot	hot + spot	ingliz
ilovaviy	ilova + viy	o'zbek
monitorlash	monitor + lash	xalqaro
ekran blokirovkasi	ekran + blok + irov + ka + si	rus-o'zbek
tugmalash	tugma + lash	o'zbek
backup	back + up	ingliz
ovozli chaqiruv	ovoz + li + chaqir + uv	o'zbek
chaqiruv tizimi	chaqir + uv + tizim + i	o'zbek

--	--	--

O'tkazilgan morfologik tahlil natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek tillaridagi mobil aloqa atamallari o'zlarining tarkibiy tuzilmalari, affikslar soni va kelib chiqish manbalari bilan farqlanishi aniqlangan. Yuqoridagi jadvalda keltirilgan 30 dan ortiq atamallarning har biri morfemik tuzilmasi asosida o'rganilib, prefiks, ildiz, suffiks va qo'shimcha birliklar aniqlashtirildi. O'zbek tilida morfemlar ko'p hollarda so'z yasash (derivatsiya) orqali hosil bo'lsa, ingliz tilidagi terminlarda ko'proq kompozit birliklar va qisqartmalar uchraydi. Jumladan, "telefonchilash", "yangilanis", "bildirishnoma" kabi o'zbekcha atamalar bir nechta affikslarning ketma-ket yasalishi orqali hosil qilingan bo'lib, ular murakkab morfologik modelga ega. Ingliz tilidagi "smartphone", "Bluetooth", "screenshot" kabi terminlar esa ikki asosiy ildizning kompozitsiyasi asosida tuzilgan.

Tahlil jarayonida aniqlangan eng faol affikslar orasida -chi, -lash, -lik, -uvchi kabi o'zbekcha affikslar yetakchilik qiladi. Affiks chastotasi bo'yicha tayyorlangan grafikda aynan shu morfemlar bir necha marta qaytarilganini ko'rish mumkin. Bu o'zbek tilining affiks morfolo-giyaga tayanuvchi xususiyatini ko'rsatadi. Ingliz tilida esa -er, -ing, -up, -mail kabi affiks va morfemlar eng ko'p ishlatilgan. Bu esa analitik morfolo-giyaga asoslangan tuzilma uchun xos bo'lib, so'zlar orasidagi aloqa tartib va qo'shimcha orqali emas, balki so'z tartibi va kontekst asosida belgilanadi.

Terminlarning kelib chiqish manbalarini tahlil qilish davomida 15 ta termin to'g'ridan-to'g'ri ingliz tilidan o'zlashtirilgani, 12 tasi o'zbekcha morfemlar orqali yaratilgani, 3 tasi esa xalqaro yoki rus tillari asosida shakllangani aniqlandi. Bu natija o'zbek tilining o'zlashtiruvchi hamda so'z yasovchi salohiyati yuqoriligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi morfologik tahlil natijalari ingliz va o'zbek tillarida mobil aloqa atamaları yasalishida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi terminlar ko'proq kompaund (kompozit) va qisqartma shakllarda, ya'ni ikki yoki undan ortiq ildizlardan tashkil topgan holda, sodda morfologik modelga asoslangan. O'zbek tilida esa yangi terminlar asosan ichki morfologik imkoniyatlar, ya'ni affiksali yasalish vositalari orqali hosil qilinadi. Bu esa tilning so'z yasash salohiyati yuqori ekanini tasdiqlaydi. Tahlil qilingan atamalar orasida "telefonchilash", "bildirishnoma", "yangilanish" kabi o'zbekcha terminlar 3-4 morfemli tuzilmaga ega bo'lib, har biri o'zining semantik yukini saqlab qolgan. Bu kabi ko'p affiksli birliklar, ayniqsa texnik sohalarda, tushunarliklik va funksional aniqlik nuqtai nazaridan afzallikka ega. Aksincha, ingliz tilidagi "smartphone", "hotspot" kabi birliklar sodda ko'rinishga ega bo'lsa-da, semantik jihatdan ko'proq kontekstdan kelib chiqib tushuniladi.

Terminlarni tarjima qilish jarayonida semantik siljishlar, nomuvofiqliklar va ko'p ma'nolilik (polysemy) hodisalari kuzatilgan. Masalan, "roaming" so'zini o'zbek tiliga "xarajatli xalqaro aloqa" deb izohlash holatlari bor. Bu esa tilda terminni mos va izchil tarzda o'zlashtirish zaruratini ko'rsatadi. Shuningdek, "subscriber" atamasi o'zbek tiliga "obunachi" sifatida tarjima qilinadi, lekin texnik kontekstdagi barcha ma'noni to'liq qamrab olmaydi. Qolaversa, zamonaviy texnologiyalar bilan bog'liq terminlarning doimiy o'zgarib borayotgani, yangi birliklar yaratish ehtiyoji, tilda mos shakllarni topish, qisqartmalarni sharhlash, fonetik moslashtirish va semantik aniqlikni ta'minlash singari muammolar tahlil qilindi. Shuning uchun tarjima va terminologik standartlar yaratishda lingvistik me'yorlarga qat'iy amal qilish tavsiya etiladi.

Ingliz tilida mobil aloqa atamalarining morfologik xususiyatlari

Ingliz tilida mobil aloqa sohasi bilan bog'liq atamalar morfologik jihatdan boy va rang-barang shakllanish tizimiga ega. Ular, asosan, quyidagi asosiy usullar orqali shakllanadi: affiksatsiya, kompozitsiya (birikmalar), qisqartmalar va teleskopik shakllar. Quyida ushbu usullar misollar asosida tahlil qilinadi:

Affiksatsiya yangi soʻzlar yasashda prefiks va suffikslardan foydalanish jarayonidir. Ingliz tilida mobil aloqa atamalarining koʻpchiligi aynan shu usul bilan yasaladi. Masalan:

Prepaid (pre- oldindan + paid) oldindan toʻlangan xizmat turi;

Downloader (download + -er) yuklab oluvchi dastur yoki foydalanuvchi;

Uninstall (un- inkor + install) dastur yoki ilovani oʻchirish.

Affikslar mobil aloqa terminologiyasida funksional farqlanish, holat, yoki amalni ifodalashda muhim rol oʻynaydi. Masalan, connect feʼlidan disconnection (uzilish) yoki reconnection (qayta ulanmoq) kabi atamalar yasaladi.

Kompozitsiya (birikmalar):

Ingliz tilida koʻplab mobil aloqa atamalari ikki yoki undan ortiq soʻzning birikishi orqali hosil qilinadi:

Smartphone (smart + phone) aqlli telefon;

Touchscreen (touch + screen) sensorli ekran;

Bluetooth headset Bluetooth quloqchin.

Kompozitsiya orqali yasalgan atamalar murakkab tushunchalarni ifodalashga xizmat qiladi va odatda soha mutaxassislari oʻrtasida tez singib ketadi.

Qisqartmalar (abbreviaturalar):

Mobil aloqa texnologiyalarida eng koʻp uchraydigan morfologik hodisalardan biri qisqartmalardir. Bu qisqartmalar zamonaviy texnologiyalar nomlarini qisqa va qulay shaklda ifodalashga xizmat qiladi. Misollar:

SMS (Short Message Service);

GSM (Global System for Mobile communication);

Wi-Fi (Wireless Fidelity);

SIM (Subscriber Identity Module).

Bunday qisqartmalar odatda xalqaro miqyosda bir xil ko'rinishda ishlatiladi va tarjima qilinmaydi, bu esa ularning universalligini oshiradi.

Teleskopiya (blending):

Teleskopik so'zlar ikki yoki undan ortiq so'zlarning qisqartirilgan shakllarining qo'shilishi orqali yasaladi:

Infotainment (information + entertainment);

Netiquette (network + etiquette).

Mobil aloqa bilan bog'liq yangi tendensiyalar ushbu shakllanish usuli orqali ifodalanmoqda. Masalan, textlationship (text + relationship) kabi noan'anaviy birliklar Internet va mobil aloqa ijtimoiy munosabatlarida qo'llanilmoqda.

Neologizmlar va brendga asoslangan atamalar:

Mobil texnologiyalar sohasida tez-tez uchrab turadigan neologizmlar va mahsulot nomlari ham morfologik birlik sifatida qaraladi. Masalan:

iPhone, Android, AirDrop, FaceTime kabi nomlar texnologik yangiliklar asosida paydo bo'lgan bo'lsa-da, ularning morfologik strukturalari va semantik yuklamalari tahlilga loyiqdir.

O'zbek tilida mobil aloqa atamalarining morfologik xususiyatlari

O'zbek tilida mobil aloqa bilan bog'liq atamalar tizimi ko'p jihatdan tarjima, moslashuv va o'zlashtirish jarayonlari orqali shakllanadi. Bu sohadagi atamalar ingliz tilidan kirib kelgan bo'lsa-da, ularning morfologik moslashuvi o'zbek tilining fonetik, grammatik va semantik tizimlariga moslashtirish orqali amalga oshiriladi. Quyida bu atamalar qanday morfologik usullar asosida shakllanayotganiga to'xtalamiz.

Affiksatsiya:

O'zbek tilida atama yasovchi eng faol usullardan biri bu affiksatsiya, ya'ni qo'shimchalar orqali yangi so'z hosil qilishdir. Masalan:

qo'ng'iroq qilmoq → qayta qo'ng'iroq qilish (re-dialing);

yuklab olish → yuklab oluvchi (downloader);

ulanish → qayta ulanish (reconnection).

Bu yerda -chi, -uvchi, -lik kabi affikslardan faol foydalaniladi: telefonchi, abonentlik, ulovchi qurilma kabi shakllar morfologik jihatdan to'liq o'zlashtirilgan birliklardir.

Tarjima asosidagi birikmalar:

Ko'plab atamalar to'g'ridan-to'g'ri tarjima asosida yasaladi. Masalan:

aqlli telefon (smartphone),

sensorli ekran (touchscreen),

matnli xabar (text message),

sim karta (SIM card) bu yerda sim qisqartmasi o'z holicha qolgan.

Tarjima usuli orqali morfologik moslashuvga erishiladi va bu, ayniqsa, davlat til siyosatida atamalarni milliyalashtirish yo'lida muhim hisoblanadi.

Qisqartmalarning moslashuvi:

Chet tillaridan kirib kelgan qisqartmalar o'zbek tilida fonetik yoki grafemik tarzda moslashtiriladi:

Wi-Fi → vay-fay,

SIM → sim-karta,

SMS → es-em-es xabar.

Bu qisqartmalar ko'pincha tarjima qilinmasdan, o'zbek tilining fonetik normalariga moslashtirilgan holda iste'molda bo'ladi.

O'zlashtirilgan birliklar:

Mobil aloqa sohasiga oid ko'plab atamalar bevosita ingliz tilidan o'zbek tiliga transliteratsiya yo'li bilan kirib kelgan: mobil telefon, smartfon, modem, proshivka, gadget kabi birliklar o'zbek tilida o'zgarmagan holda qo'llanadi.

Ba'zi hollarda bu birliklar xalq orasida so'zlashuv tili shakliga moslashib ketadi: masalan, telefonni proshivka qilish iborasi xalq orasida keng qo'llaniladi.

So'z birikmalari va neologizmlar:

O'zbek tilida ham yangi atamalar yasash uchun so'z birikmalari keng qo'llaniladi:

mobil ilova, onlayn aloqa, raqamli tarmoq, virtual operator.

Shuningdek, neologizmlar ham paydo bo'lmoqda, masalan:

axborot texnologiyalari, internet qulayliklari, telefon aloqasi sifati kabi.

Bu birikmalar ilmiy-texnik matnlarda, qonunlarda va rasmiy hujjatlarda ko'p uchraydi va morfologik jihatdan o'zbek tilining tizimiga moslashtiriladi.

Qiyosiy tahlil: ingliz va o'zbek tillarida morfologik xususiyatlarning o'xshash va farqli jihatlari:

Mobil aloqa sohasida ishlatiladigan atamalar ikki til — ingliz va o'zbek tillarining leksik-morfologik tizimlariga turlicha tarzda integratsiyalashadi. Quyida ularning o'xshash va farqli jihatlari strukturaviy va funktsional tahlil asosida yoritiladi.

O'xshashliklar:

1. Affiksatsiya yasash keng qo'llaniladi: Har ikkala tilda ham affiksatsiya orqali yangi atamalar hosil qilinadi. Ingliz tilida downloader, reconnect, prepaid kabi atamalar mavjud bo'lsa, o'zbek tilida ularning yuklab oluvchi, qayta ulanish, oldindan to'lov kabi shakllari hosil qilinadi.

2. Kompozitsion birliklar faol ishlatiladi: Har ikki tilda so'z birikmalari asosida murakkab atamalar yasaladi:

Ingliz tilida: touchscreen, smartphone, call log.

O'zbek tilida: sensorli ekran, aqlli telefon, qo'ng'iroqlar ro'yxati.

3. Qisqartmalar mavjudligi: Ikkala tilda ham qisqartmalar lingvistik tizimning ajralmas qismi hisoblanadi.

SMS, SIM, Wi-Fi qisqartmalari xalqaro darajada bir xil bo'lib, o'zbek tilida ham deyarli o'zgarmagan holda qo'llaniladi.

Farqlar

1. Tuzilma va moslashuv farqi:

Ingliz tili fleksiya bo'lmagan, analitik tuzilmali til bo'lgani sababli ko'plab atamalar mustaqil so'zlar yoki so'z birikmalari orqali ifodalanadi.

O'zbek tili agglutinativ til bo'lib, ko'p hollarda so'z yasovchi va grammatik qo'shimchalar orqali yangi atamalar hosil qiladi.

2. Atamalarning kelib chiqishi va adaptatsiyasi:

Ingliz tilidagi atamalar ko'p hollarda texnologiyaning ilk yaratuvchilari tomonidan nomlanadi, shuning uchun ular original shaklda ishlatiladi.

O'zbek tiliga bu atamalar tarjima, transliteratsiya yoki semantik moslashtirish yo'li bilan kiradi. Masalan:

Smartphone → aqlli telefon,

Bluetooth → o'zlashgan shaklda ishlatiladi, lekin ko'k tish texnologiyasi tarzida so'zma-so'z tarjima qilinmaydi.

3. Neologizmga yondashuv:

Ingliz tilida yangi texnologiyalarga nom berish (neologizm yaratish) faol amalga oshiriladi: textationship, phablet.

O'zbek tilida esa mavjud birliklar asosida ifodalash, ya'ni tavsiflovchi usul afzal ko'riladi: planshet va telefon aralash qurilma.

4. Fonetik moslashtirish:

Ingliz tilidagi qisqartmalar va terminlar boshqa tillarga nisbatan fonetik jihatdan kam o'zgaradi.

O'zbek tilida esa qisqartmalar va terminlar talaffuzga moslab vay-fay, sim karta, es-em-es xabar kabi shakllarda aytiladi.

Qiyosiy jadval

Asosiy mezonlar	Ingliz tili misollari	O'zbek tili misollari
Affiksatsiya	downloader, reconnect	yuklab oluvchi, qayta ulanmoq
Kompozitsiya	smartphone, call log	aqlli telefon, qo'ng'iroqlar ro'yxati
Qisqartmalar	SMS, GSM, SIM	SMS, SIM-karta, vay-fay
Neologizmlar	textlationship, phablet	telefon-oraliq qurilma
Fonetik moslashuv	internet, bluetooth	internet, blyutuz

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillarida mobil aloqa terminlarining morfologik tahlili asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Ingliz tilida terminlar asosan kompaund va analitik model asosida yaratiladi, o'zbek tilida esa affiksali so'z yasash vositalari ustunlik qiladi. Ingliz tilida mobil aloqa atamalarini ko'pinchada to'g'ridan-to'g'ri yaratiladi, ya'ni bu til terminologiya yaratuvchi asosiy manba hisoblanadi. Bu atamalar affiksatsiya, kompozitsiya, qisqartmalar va teleskopiya kabi morfologik vositalar orqali hosil qilinadi.
2. O'zbek tilida esa atamalar asosan ingliz tilidan o'zlashtiriladi yoki tarjima asosida yaratiladi. Morfologik jihatdan ularning ko'pchiligi agglutinativ

xususiyatga ega bo'lib, qo'shimchalar orqali yasaladi. Shu bilan birga, xalqaro qisqartmalar talaffuzga moslashtirilgan holda ishlatiladi.

3. Qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, har ikki tilda ham mobil aloqa terminologiyasi tarkibida morfologik faol usullar mavjud bo'lsa-da, ularning yasash usuli, strukturaviy qurilishi va so'z yasovchi birliklari o'ziga xoslikka ega.

4. O'zbek tilida terminlarni millilashtirishga qaratilgan harakatlar sezilmoqda. Biroq bu jarayon yanada ilmiy asoslangan va tizimli yondashuvni talab qiladi. Aks holda, aralash tilshunoslik hodisalari (lingvomadaniy xatarlar) yuzaga kelishi mumkin.

5. Terminlarni tarjima qilishda ham semantik aniqlik, ham morfologik moslik ta'minlanishi kerak. Bunda ona tilidagi mavjud so'z yasovchi modellardan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Ilmiy-amaliy tavsiyalar:

Mobil aloqa terminologiyasi bo'yicha ikki tilli (ingliz-o'zbek) izohli lug'at tuzish.

Yangi atamalarni til me'yorlariga moslashtirish bo'yicha lingvistik-metodik qo'llanmalar ishlab chiqish.

O'zbek tilida mobil aloqa atamalarining davlat til siyosatiga mos standartlarini yaratish.

Filologiya va axborot texnologiyalari sohasida oraliq fanlararo tadqiqotlar olib borish orqali yangi terminologik birliklar ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kadirbekova D. Til va terminologiya: nazariy va amaliy masalalar. – Toshkent: Fan, 2020.
2. Saidqodirova D. Lingvistik qiyoslash asoslari. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2018.

3. Akhmanova O.S. Dictionary of Linguistic Terms. – Moscow: Soviet Encyclopedia Publishing House, 1966.
4. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. – 6th ed. – Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
5. Alisherov B. Mobil texnologiyalar va ularning atamalari. – Toshkent: Muharrir, 2021.
6. Qosimov Sh. O‘zbek tilining zamonaviy terminologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
7. Bauer L. English Word-Formation. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
8. Kiparsky P. Morphology and Word Formation: Modern Linguistics Series. – Cambridge: MIT Press, 1982.
9. Rahmatova S. Texnik terminlarning tarjimasi va moslashuvi. – Samarqand: Ilm ziyo, 2019.
10. Merriam-Webster va Cambridge onlayn lug‘atlari.